

MIROŚLAW WASILEWSKI

MAGDALENA FORFA

SYTUACJA FINANSOWA GOSPODARSTW ROLNICZYCH W UJĘCIU KASOWYM W ZALEŻNOŚCI OD ICH WIELKOŚCI EKONOMICZNEJ*

Słowa kluczowe: przepływ pieniężny, gospodarstwa rolnicze, wystarczalność i wydajność gotówkowa

Keywords: cash flows, farms, cash adequacy, cash efficiency

Klasyfikacja JEL: D24

Wprowadzenie

Obowiązek sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w Polsce wprowadzono ustawą o rachunkowości¹ od dnia 1.01.1995 roku. Zdaniem Wasilewskiego, sprawozdanie to jest istotne, ponieważ określa sytuację kasową przedsiębiorstwa². Sytuacja finansowa podmiotu w ujęciu kasowym jest ważna ze względu na rzetelną ocenę płynności finansowej. Praktyka gospodarcza potwierdza, że przedsiębiorstwa najczęściej nie upadają z powodu braku zysku netto, ale z przyczyn utraty płynności finansowej. Nie wszystkie podmioty mają obowiązek sporządzać to sprawozdanie finansowe³. Rolnicy, którzy wyrazili zgodę na uczestnictwo w Systemie Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (PL – FADN⁴) mogą monitorować strumień przepływów pieniężnych za pomocą jednego z działów raportu indywidualnego, tj. sprawozdania z przepływu

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.

² M. Wasilewski: *Wybrane problemy oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Czwarte warsztaty młodych ekonomistów (i nie tylko)*, WSH w Kielcach, Kielce 2010, s. 11.

³ Zgodnie z art. 45 znowelizowanej ustawy o rachunkowości z 2000 r., obowiązek sporządzania rachunku przepływów pieniężnych dotyczy jednostek, których sprawozdanie podlega badaniu i ogłaszaniu czyli: banków, zakładów ubezpieczeń, jednostek działających na podstawie przepisów o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych, funduszy inwestycyjnych, jednostek działających na podstawie przepisów o funduszach emerytalnych, spółek akcyjnych, pozostałych jednostek, które w poprzednim roku obrotowym osiągnęły dwie z trzech następujących wielkości: średnioroczne zatrudnienie – minimum 50 osób lub suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego – 2,5 mln euro lub przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy – 5 mln euro.

⁴ FADN (ang. Farm Accountancy Data Network).

pieniędzy. Ten dział raportu indywidualnego jest odpowiednikiem rachunku przepływów pieniężnych, sporządzanego metodą bezpośrednią w przedsiębiorstwach zgodnie z ustawą o rachunkowości, ale dostosowanego do specyfiki branży rolniczej.

Wielu autorów podkreśla wartość poznawczą wskaźników zbudowanych na wielkościach strumieniowych (np. na rachunku zysków i strat, rachunku przepływów pieniężnych). Bieniasz i Gołaś [za Kulawik] podkreślali rolę dynamicznej oceny płynności finansowej w rolnictwie na podstawie rachunku przepływów pieniężnych⁵. W literaturze oraz w praktyce analityków finansowych brak jest logicznej i systematycznej procedury łączenia określonych pozycji wpływów i wydatków⁶. Po raz pierwszy w literaturze polskiej Gottlieb i Lewczyński zaprezentowali zagadnienie analizy wskaźnikowej z zakresu przepływów pieniężnych⁷. Przedstawili dwie grupy wskaźników *cash flow*, tj. wystarczalności i wydajności gotówkowej. Zaprezentowali również wyniki amerykańskich badań obejmujących lata 1986–1988, dotyczących średnich wartości wskaźników gotówkowych dla wybranych trzech branż, tj. elektronicznej, chemicznej i przemysłu spożywczego. Grzelak i Karmańska na podstawie literatury zachodniej dokonały klasyfikacji wskaźników ze względu na trzy kryteria, tj.⁸:

- 1) sprawozdawczy segment przepływów pieniężnych,
- 2) zdolność do generowania środków pieniężnych,
- 3) kluczowe obszary pieniężnej oceny działalności gospodarczej.

Cel i metody badań

Celem opracowania jest określenie zależności między strumieniami przepływów pieniężnych a siłą ekonomiczną indywidualnych gospodarstw rolniczych⁹. Podjęto próbę porównania wskaźników efektywności pieniężnej do memoriałowej. Przedstawiono kształtowanie się wybranych wskaźników wystarczalności i wydajności gotówkowej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw.

⁵ A. Bieniasz, Z. Gołaś: *Płynność finansowa gospodarstw rolnych w aspekcie przepływów pieniężnych i strategii zarządzania kapitałem obrotowym*, Akademia Rolnicza w Poznaniu, Poznań 2007, s. 34; J. Kulawik: *Dynamiczny pomiar płynności finansowej*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1993, nr 3.

⁶ M. Wasilewski, *op.cit.*, s. 18.

⁷ M. Gottlieb, W. Lewczyński: *Cash flow, sprawozdanie z przepływów gotówki (w praktyce USA i w warunkach polskich)*, Sopot 1993, s. 59–63.

⁸ K. Grzelak, A. Karmańska: *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum przedsiębiorcy i podatnika” 1996, nr 4, s. 33.

⁹ Gospodarstwo rolnicze to jednostka gospodarcza. Celem tego podmiotu jest generowanie nadwyżki ekonomicznej w procesie wytwarzania produktów rolnych (L. Goraj, S. Mańko: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009, s. 70). W terminologii FADN wykorzystywana jest nazwa gospodarstwo rolne. W artykule opisano zależność między strumieniami pieniężnymi a siłą ekonomiczną indywidualnych gospodarstw rolniczych. Jednakże przy wykorzystaniu kategorii ekonomicznych z systemu FADN zastosowano oryginalną terminologią, tj. gospodarstwo rolne, a nie gospodarstwo rolnicze.

Tabela 1

Formuła obliczeniowa wybranych wskaźników zbudowanych
na podstawie przepływów pieniężnych

Lp.	Nazwa wskaźnika	Formuła obliczeniowa wskaźnika	Formuła obliczeniowa zmodyfikowana na potrzeby gospodarstw rolniczych
1.	Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem	przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej/zobowiązania ogółem	saldo przepływów z działalności operacyjnej/zobowiązania razem
2.	Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę zobowiązań długoterminowych	przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej/zobowiązania długoterminowe	saldo przepływów z działalności operacyjnej/ zobowiązania długoterminowe
3.	Wskaźnik ogólnej wystarczalności środków pieniężnych	przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej/wydatki działalności inwestycyjnej i finansowej	saldo przepływów z działalności operacyjnej/wypłaty działalności inwestycyjnej i finansowej
4.	Relacja amortyzacji do przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej	amortyzacja/przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	amortyzacja/saldo przepływów z działalności operacyjnej
5.	Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na obsługę zadłużenia	przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej/wydatki, tj. spłaty kredytów i pożyczek	saldo przepływów z działalności operacyjnej/wypłaty, tj. kredyty i pożyczki długookrotkowe
6.	Wskaźnik wydajności gotówkowej zysku	saldo przepływów z działalności operacyjnej/zysk netto	saldo przepływów z działalności operacyjnej/dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Maślanka: *Przepływy pieniężne w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 64–71 oraz Raportu indywidualnego gospodarstwa rolnego za 2010 r. (wersja 2010.1).

Badaniami objęto indywidualne gospodarstwa rolne, uczestniczące w polskim systemie FADN z województwa podlaskiego¹⁰. Okres badawczy obejmował lata 2005–2009. Liczba gospodarstw w tym okresie wahała się od 909 do 922 obiektów. Jako kryterium klasyfikacji gospodarstw przyjęto wielkość ekonomiczną¹¹. Gospodarstwa rolne o sile

¹⁰ Dane FADN gromadzone są przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB). W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające znaczny udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie.

¹¹ Wielkość ekonomiczna to kryterium klasyfikacyjne wykorzystywane w systemie FADN. Jest określana na podstawie sumy SGM (standardowa nadwyżka bezpośrednia) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie. Wielkość ekonomiczna jest wyrażana w europejskich jednostkach wielkości (ESU – European Size Unit, gdzie 1 ESU = 1200 euro). Natomiast SGM to nadwyżka wartości produkcji danej działalności rolnej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji.

mniejszej bądź równej 8 ESU to obiekty bardzo małe. Średnio małe gospodarstwa charakteryzują się siłą ekonomiczną 8–16 ESU. Natomiast gospodarstwa rolnicze o sile ekonomicznej 16–40 ESU to podmioty średnio duże. Gospodarstwa duże odznaczają się siłą ekonomiczną powyżej 40 ESU. Grupowanie zostało tak ustalone, żeby liczebność obiektów była wyższa niż 15 gospodarstw. Wiąże się to z prawnymi uwarunkowaniami publikacji danych uzyskanych z systemu PL-FADN, w celu uniemożliwienia rozpoznania gospodarstw¹².

W tabeli 1 przedstawiono formuły obliczeń wskaźników wybranych do oceny sytuacji finansowej gospodarstw w ujęciu kasowym, w zależności od siły ekonomicznej indywidualnych gospodarstw rolniczych. Wybrano za Śnieżek sześć wskaźników najczęściej wykorzystywanych przy analizie i interpretacji przepływów pieniężnych¹³.

Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej w stosunku do kapitału obcego. Według Grzelak i Karmańskiej wskaźnik ten informuje o możliwości spłaty zobowiązań przez przedsiębiorstwa¹⁴. W miarę wzrostu tego wskaźnika pozostaje więcej środków na pokrycie innych potrzeb przedsiębiorstwa niż zobowiązania. Gołębiowski zwracał uwagę, że relatywnie niższa wielkość wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem będzie do zaakceptowania, w miarę wzrostu udziału zobowiązań długoterminowych w stosunku do zobowiązaniach ogółem¹⁵, natomiast Rutkowski podkreślał, że wskaźnik obiektywnie ocenia płynność finansową przedsiębiorstwa, ponieważ informuje o zdolności do regulowania spłaty ogółu zobowiązań z nadwyżki z działalności operacyjnej¹⁶.

W analizie płynności wartość poznawcza wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem jest ograniczona, ponieważ często podstawowym źródłem gotówki z działalności operacyjnej nie jest tylko zysk¹⁷. Związane jest to ze znacznym udziałem amortyzacji w stosunku do wygenerowanej gotówki z działalności operacyjnej. W prawidłowo zarządzanym przedsiębiorstwie amortyzacja powinna być przeznaczona nie na spłatę zobowiązań, ale na odnowienie majątku trwałego. Według Dynus, Kołosowskiej i Prewysz-Kwinto wskaźnik ten powinien być większy niż 30%, ponieważ zobowiązania ogółem nie powinny przekraczać 3,5-krotności salda przepływów z działalności operacyjnej¹⁸. Niektórzy autorzy stwierdzili, że wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na

¹² L. Goraj, E. Olewnik: *Systemy monitorowaniu stanu i działalności gospodarstw rolnych*, „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia” 2011, nr 42, s. 50.

¹³ E. Śnieżek: *Jak czytać cash flow*, FRRwP, Warszawa 1997, s. 92–93.

¹⁴ K. Grzelak, A. Karmańska, *op.cit.*, s. 37.

¹⁵ G. Gołębiowski: *Ocena analityczna rachunku przepływów środków pieniężnych – finansowe aspekty cash flow*, „Biuletyn rachunkowości” 2010, nr 4 (100), s. 62, 66.

¹⁶ A. Rutkowski: *Analiza rachunku przepływów pieniężnych – część II*, „Controlling i rachunkowość zarządcza w firmie” 2000, nr 1, s. 11–14.

¹⁷ M. Dynus, B. Kołosowska, P. Prewysz-Kwinto: *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, TNOiK, Toruń 2005, s. 120.

¹⁸ *Ibidem*, s. 120.

splątę długów ogółem jest wykorzystywany do przewidywania upadłości¹⁹. Odwrotność tego wskaźnika informuje o tym, po jakim czasie przedsiębiorstwo z wygenerowanej gotówki byłoby w stanie spłacić zobowiązania, jeżeli w kolejnych latach saldo przepływów z działalności operacyjnej będzie na tym samym poziomie²⁰.

Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na splatę zobowiązań długoterminowych jest rozwinięciem wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na splatę zadłużenia ogółem. Stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej do zobowiązań długoterminowych. Według Turyny wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na splatę zobowiązań długoterminowych informuje o zdolności przedsiębiorstwa do spłaty zobowiązań wymagalnych w okresie dłuższym niż rok przez wygenerowaną gotówkę z działalności podstawowej²¹. Należy podkreślić, że ten wskaźnik obliczono tylko dla gospodarstw, w których wystąpiły w badanym okresie zobowiązania długoterminowe. Zatem nie jest porównywalny ze wskaźnikiem wystarczalności gotówki operacyjnej na splatę zadłużenia ogółem.

Wskaźnik ogólnej wystarczalności środków pieniężnych stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej do wydatków działalności inwestycyjnej i finansowej. Dostarcza informacji o stopniu zaspokojenia wydatków (zakupów) inwestycyjnych oraz finansowych (zadłużenia) z wypracowanej gotówki z działalności operacyjnej.

Udział amortyzacji w stosunku do salda przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej w dobrze zarządzanym przedsiębiorstwie nie powinien być na wysokim poziomie. Amortyzacja powinna być wykorzystywana do odtworzenia majątku przedsiębiorstwa, a nie stanowić źródła wolnych środków pieniężnych, wykorzystywanych do spłaty zobowiązań. Wysoki poziom tego wskaźnika może świadczyć o tym, że przedsiębiorstwo ma problemy z zarządzaniem kapitałem pracującym (zbyt duże zaangażowanie kapitału w zapasach lub należnościach). Powoduje to również spadek rentowności przedsiębiorstwa, gdyż amortyzacja jako koszt pomniejsza wynik finansowy netto. Według Gottlieba i Lewczyńskiego wysoka wielkość tego wskaźnika zmusza zarządzających do szukania odpowiedzi na pytanie przez jaki okres będą to wolne środki, niezaangażowane w potrzeby inwestycyjne²². Dynus, Kołosowska i Prewysz-Kwinto podkreślili, że dopuszczalny jest wysoki udział amortyzacji w stosunku do wygenerowanej gotówki z działalności operacyjnej tylko wtedy, gdy dany podmiot zwiększa odpisy amortyzacyjne przestarzałych aktywów trwałych przed przyjęciem z inwestycji nowych środków lub jeśli wycofuje się z dotychczasowej działalności²³.

Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na obsługę zadłużenia stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej do spłaty kredytów i pożyczek. W miarę

¹⁹ M. Sierpińska, D. Wędzki: *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 53--54, A. Bieniasz, Z. Gołaś, *op.cit.*, s. 37.

²⁰ G. Gołębiowski, *op.cit.*, s. 62--65.

²¹ J. Turyna: *MSR 7. Rachunek przepływów pieniężnych*, Difin, Warszawa 2008, s. 83.

²² M. Gottlieb, W. Lewczyński: *op.cit.*, s. 61.

²³ M. Dynus, B. Kołosowska, P. Prewysz-Kwinto, *op.cit.*, s. 117.

wzrostu poziomu tego wskaźnika poprawia się sytuacja finansowa przedsiębiorstwa, tj. coraz więcej środków pieniężnych z działalności podstawowej zabezpiecza spłatę długu. Wielkość tego wskaźnika nie powinna być niższa niż 100%. W przeciwnym przypadku, gdyby przedsiębiorstwo spłaciło raty kredytu czy też pożyczki, zabrakowałoby środków na inne wydatki. Wskaźnik ten informuje w jakim stopniu gotówka z podstawowej działalności zabezpiecza obsługę długu, jak również ile razy wpływy przewyższają zadłużenie. Jeżeli wydatki przewyższają wpływy na działalności operacyjnej, to wielkość tego wskaźnika jest ujemna. W takiej sytuacji na podstawie interpretacji tego wskaźnika można określić rozmiar deficytu przepływów pieniężnych na obsługę długu²⁴.

W literaturze można znaleźć różne sposoby obliczania wskaźnika wydajności gotówkowej zysku. Związane jest to z możliwością oszacowania tego wskaźnika na różnych poziomach zysku. Niektórzy autorzy stwierdzają, że jest jednym z najważniejszych wskaźników zbudowanych na podstawie rachunku przepływów pieniężnych, ponieważ przedstawia relację wyniku memoriałowego do kasowego. Przy interpretacji tego wskaźnika należy zwrócić szczególną uwagę na przyczyny różnic między oceną efektywności pieniężnej i memoriałowej. Ponadto należy zapoznać się ze specyfiką działalności danego przedsiębiorstwa, tj. branżą oraz fazą rozwoju. Dla gospodarstw rolniczych wskaźnik ten stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego²⁵. Wskaźnik ten informuje, ile gotówki z działalności operacyjnej odpowiada każdej złotówce dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Jeżeli wielkość tego wskaźnika jest równa 100%, to dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego dokładnie odzwierciedla sytuację pieniężną. Wysoki poziom tego wskaźnika jest pożądanym, a wzrost w czasie informuje o dobrej sytuacji podmiotu.

Wyniki badań

W tabeli 2 przedstawiono kształtowanie się wybranych wskaźników, zbudowanych na podstawie przepływów pieniężnych w zależności od siły ekonomicznej gospodarstw rolniczych. Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem²⁶ wyniósł średnio 87,5% w badanym okresie. Gdyby gotówka utrzymywała się na takim samym poziomie w kolejnych latach, to gospodarstwa potrzebowały 1 rok i 51 dni²⁷ na spłatę tych zobowiązań. W latach 2005–2009 odnotowano tendencję malejącą tego wskaźnika (w 2009 r. zmniejszył się o 16 pkt proc. w stosunku do 2005 r.). Wynika to z większej skłonności rol-

²⁴ D. Wędzki: *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2006, s. 377.

²⁵ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest odpowiednikiem wyniku finansowego netto. W raporcie indywidualnym gospodarstwa rolnego dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi jeden z elementów rachunku wyników gospodarstwa rolnego (tabela IX), który jest odpowiednikiem rachunku zysków i strat.

²⁶ Stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej w stosunku do zobowiązań ogółem.

²⁷ $1/0,8751 = 1,14$; $1,14 \times 365 \text{dni} = 416,10 \text{dni}$, tj. 1 rok i 51 dni.

Tabela 2

Wybrane wskaźniki zbudowane na podstawie sprawozdania z przepływu pieniędzy (%)
w zależności od wielkości ekonomicznej (ESU)

Wyszczególnienie	Lata					Średnio	Zmiana 2009/2005 j.m.
	2005	2006	2007	2008	2009		
Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem							
Bardzo małe = < 8 ESU	135,7	116,6	109,9	90,8	65,9	103,8	-69,9
Średnio – małe (8,16 > ESU)	119,1	113,6	111,1	110,9	118,6	114,6	-0,5
Średnio – duże (16,40 > ESU)	97,8	91,2	82,4	79,0	84,6	87,0	-13,2
Duże > 40 ESU	69,9	86,5	89,3	67,2	64,4	75,5	-5,5
Razem	95,0	94,9	89,4	79,3	79,0	87,5	-16,0
Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę zobowiązań długoterminowych							
Bardzo małe = < 8 ESU	119,7	115,7	98,6	79,2	62,4	95,1	-57,3
Średnio – małe (8,16 > ESU)	133,3	125,1	109,9	112,9	129,0	122,1	-4,3
Średnio – duże (16,40 > ESU)	109,3	99,8	93,2	89,9	96,5	97,7	-12,8
Duże > 40 ESU	81,3	102,7	107,2	74,5	76,8	88,5	-4,5
Razem	105,7	105,1	99,6	87,2	90,4	97,6	-15,3
Wskaźnik ogólnej wystarczalności środków pieniężnych							
Bardzo małe = < 8 ESU	233,7	137,9	165,9	213,7	178,4	185,9	-55,4
Średnio – małe (8,16 > ESU)	185,3	141,0	153,8	219,3	174,5	174,8	-10,8
Średnio – duże (16,40 > ESU)	149,5	106,3	134,6	124,6	111,4	125,3	-38,1
Duże > 40 ESU	123,6	101,8	151,6	124,4	99,4	120,2	-24,3
Razem	155,2	113,8	143,7	140,7	116,0	133,9	-39,3
Relacja amortyzacji w stosunku do salda przepływów z działalności operacyjnej							
Bardzo małe = < 8 ESU	39,4	35,8	37,8	38,8	41,8	38,7	2,4
Średnio – małe (8,16 > ESU)	27,3	24,2	27,2	28,5	29,9	27,4	2,6
Średnio – duże (16,40 > ESU)	20,1	21,2	24,4	26,8	28,1	24,1	7,9
Duże > 40 ESU	16,4	19,4	22,3	25,5	24,9	21,7	8,5
Razem	22,8	22,8	25,4	27,6	28,3	25,4	5,5
Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na obsługę zadłużenia							
Bardzo małe = < 8 ESU	313,7	449,1	247,8	446,3	270,7	345,5	-43,0
Średnio – małe (8,16 > ESU)	493,9	389,4	429,2	588,1	474,6	475,0	-19,3
Średnio – duże (16,40 > ESU)	425,3	415,0	476,3	370,5	318,9	401,2	-106,4
Duże > 40 ESU	490,5	379,3	438,5	415,3	348,5	414,4	-142,0
Razem	441,1	402,2	443,9	418,6	344,2	410,0	-96,9
Wskaźnik relacji pieniężnej nadwyżki operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego							
Bardzo małe = < 8 ESU	156,1	122,0	113,8	142,9	161,8	139,3	5,7
średnio – małe (8,16 > ESU)	136,6	118,0	107,7	137,0	141,3	128,1	4,8
średnio – duże (16,40 > ESU)	126,8	122,6	107,4	131,2	143,9	126,4	17,1
Duże > 40 ESU	123,1	124,9	110,4	130,8	135,8	125,0	12,7
Razem	130,3	121,7	108,5	133,1	142,0	127,1	11,7

Źródło: opracowanie własne.

ków do zadłużania się w badanym okresie²⁸. W gospodarstwach średnio małych w badanym okresie wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów wynosił powyżej 100%. Świadczy to o tym, że w gospodarstwach tych w każdym badanym roku gotówka wygenerowana z działalności operacyjnej przewyższała zobowiązania ogółem. Podobną tendencję odnotowano w gospodarstwach bardzo małych w latach 2005–2007. Przeciętnie w gospodarstwach powyżej 8 ESU, w miarę wzrostu ich siły ekonomicznej malał wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem. Najsilniejsze pod względem ekonomicznym gospodarstwa rolnicze miały najniższy wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem, tj. dysponowały najmniejszą wielkością gotówki na pokrycie innych, poza zobowiązaniami, potrzeb gospodarstwa. Wynikało to z faktu, iż w większym stopniu korzystały z zewnętrznych źródeł finansowania majątku. Średnio występowała znaczna różnica w wysokości wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem w gospodarstwach średnio-małych a tymi o sile ekonomicznej powyżej 40 ESU i wynosiła 39,1 pkt proc.

W badanym okresie nie występowała jednoznaczna tendencja w kształtowaniu się wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę zobowiązań długoterminowych²⁹ w zależności od wielkości ekonomicznej (tab. 2). W latach 2005–2006 nadwyżka wypracowana z działalności operacyjnej przewyższała wartość zobowiązań długoterminowych (odpowiednio 105,7% i 105,1%). Natomiast w latach 2007–2009 wystąpił deficyt środków pieniężnych z działalności operacyjnej na spłatę zobowiązań długoterminowych (wskaźnik był mniejszy niż 100%). Było to związane ze znacznym wzrostem zobowiązań długoterminowych w tym okresie. Saldo przepływów z działalności operacyjnej w latach 2007–2009 odnotowało tendencję rosnącą. Saldo przepływów z działalności operacyjnej w 2009 roku wzrosło o 34% w stosunku do 2005 roku. Tylko gospodarstwa o sile ekonomicznej 8–16 ESU w badanym okresie wygenerowały nadwyżkę gotówki z działalności operacyjnej w stosunku do zobowiązań długoterminowych. Gospodarstwa o większej sile ekonomicznej miały mniejszą zdolność do regulowania zobowiązań długoterminowych. Stwierdzono, że gospodarstwa te, chcąc się rozwijać, dokonywały inwestycji, które zostały sfinansowane długoterminowymi kredytami.

Wskaźnik ogólnej wystarczalności środków pieniężnych³⁰ był większy niż 100% w badanym okresie, z wyjątkiem gospodarstw o sile ekonomicznej powyżej 40 ESU w 2009 roku. Świadczy to o tym, że gotówka wygenerowana z działalności operacyjnej w badanym okresie pokryła w całości wydatki na działalność inwestycyjną i finansową. Tylko w 2009

²⁸ Średnio wartość salda przepływów z działalności operacyjnej w latach 2005–2009 rosła, z wyjątkiem 2007 r. W tym roku średnia wartość salda przepływów z działalności operacyjnej nieznacznie spadła w stosunku do 2006 r.

²⁹ Jest to iloraz salda przepływów z działalności operacyjnej i zobowiązań długoterminowych.

³⁰ W liczniku tego wskaźnika przyjęto saldo przepływów z działalności operacyjnej, a w mianowniku jest suma wypłat działalności inwestycyjnej i finansowej.

roku w gospodarstwach najsilniejszych pod względem ekonomicznym wystąpił deficyt środków z działalności podstawowej na sfinansowanie wydatków inwestycyjnych i finansowych. Średnio 75% środków pieniężnych z działalności podstawowej pokrywało wydatki inwestycyjne i finansowe, czyli przeciętnie na 1 zł wydatków działalności inwestycyjnej i finansowej przypadało 1,3 zł gotówki z działalności operacyjnej. W latach 2005 i 2008–2009 wystąpiła znaczna różnica między wysokością wskaźnika ogólnej wystarczalności środków pieniężnych w gospodarstwach bardzo małych a tych o sile ekonomicznej powyżej 40 ESU (średnio różnica wynosiła 92 pkt proc.). W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej w gospodarstwach rolniczych pozostawało coraz mniej środków na pokrycie innych wydatków niż finansowe i inwestycyjne w badanym okresie. Gospodarstwa przeznaczały coraz więcej wypracowanej gotówki z działalności operacyjnej na inwestycje oraz w większym stopniu korzystały z zewnętrznych źródeł finansowania (np. kredytu czy pożyczki) wraz ze wzrostem siły ekonomicznej.

W latach 2005–2009 zwiększał się udział amortyzacji w stosunku do gotówki z działalności operacyjnej (wskaźnik wzrósł o 5,5 pkt proc. w 2009 r. w stosunku do 2005 r.). Średnio relacja amortyzacji do salda przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej wynosiła 25,4%. Odnotowano tendencję, iż wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszał się udział amortyzacji w stosunku do wielkości środków pieniężnych z działalności operacyjnej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej poniżej 8 ESU w stosunku do pozostałych obiektów z próby badawczej charakteryzowały się znacznie wyższym udziałem amortyzacji w stosunku do salda przepływów z działalności. Średnio w badanym okresie relacja ta kształtowała się na poziomie 38,7% w gospodarstwach bardzo małych. Stwierdzono, że w gospodarstwach silniejszych pod względem ekonomicznym amortyzacja była wykorzystywana do odtworzenia majątku, czyli środki te były lepiej zarządzane³¹.

Wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na obsługę zadłużenia³² nie odnotował zasadniczej zależności od wielkości ekonomicznej w badanym okresie. Średnio czterokrotnie wypracowana gotówka z działalności operacyjnej zabezpieczała obsługę długu w latach 2005–2009. W roku 2007 wskaźnik wystarczalności gotówki operacyjnej na obsługę zadłużenia był najwyższy w stosunku do pozostałych lat z badanego okresu. Było to związane z najmniejszym obciążeniem obsługi długów gospodarstw rolniczych w tym roku. Gospodarstwa najsłabsze pod względem siły ekonomicznej odnotowały najmniej gotówki z działalności operacyjnej zabezpieczającej spłatę długów. Natomiast w gospodarstwach

³¹ Bardziej rozbudowana analiza potwierdza to również za pomocą wskaźnika ogólnej wystarczalności środków pieniężnych. Wskaźnik ten informował, że wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa zwiększała się m.in. wartość wydatków inwestycyjnych. Wskaźnik ogólnej wystarczalności gotówki operacyjnej stanowi relację nadwyżki wygenerowanej z podstawowej działalności w stosunku do sumy spłaty zobowiązań długoterminowych i zakupów majątku trwałego.

³² Stanowi relację salda przepływów z działalności operacyjnej w stosunku do spłat kredytów i pożyczek.

o sile ekonomicznej 8–16 ESU najwięcej gotówki z działalności operacyjnej zabezpieczało spłatę kredytów i pożyczek.

Wskaźnik relacji pieniężnej nadwyżki operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego³³ wynosił średnio 127,1% w latach 2005–2009. Oznacza to, że przeciętnie 1 zł dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odpowiadało 1,3 zł gotówki z działalności operacyjnej. W badanym okresie wartość gotówki z działalności operacyjnej przewyższała dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Wysoki poziom wskaźnika relacji pieniężnej nadwyżki operacyjnej do dochodu informuje, że amortyzacja miała duży udział w stosunku do gotówki z działalności operacyjnej, co może być spowodowane problemami z zarządzaniem kapitałem pracującym. Może to wynikać, z faktu pogarszania się rentowności gospodarstw w latach 2005–2009³⁴. Odnotowano, że gospodarstwa nie miały problemu z zarządzaniem kapitałem pracującym. Świadczy o tym wskaźnik obrotu zapasów w dniach, którego wielkość znacznie się zmniejszyła³⁵. Liczba dni obrotu zapasami skróciła się o około 32 dni w 2009 roku w stosunku do 2005 roku. Gotówka została szybciej uwolniona z zapasów. Podobna tendencja została odnotowana w przypadku wskaźnika obrotu należnościami handlowymi. Gospodarstwa szybciej inkasowały należności, zatem skracał się okres udzielania kredytu kupieckiego. Zatem wielkość wskaźnika obrotu należnościami handlowymi i zapasami świadczy o tym, że gospodarstwa nie miały problemu z zarządzaniem kapitałem obrotowym. Znaczna rozbieżność między dochodem z rodzinnego gospodarstwa a saldem przepływów z działalności operacyjnej mogła mieć również związek z wysokim poziomem zużycia pośredniego lub kosztów czynników zewnętrznych³⁶.

W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej zmniejszał się udział gotówki z działalności operacyjnej w dochodzie. Zatem wartość gotówki z działalności operacyjnej zbliżała się do poziomu dochodu. Związane było to z udziałem amortyzacji w saldzie przepływów z działalności operacyjnej. Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa zmniejszał się udział amortyzacji w stosunku do nadwyżki z działalności operacyjnej.

³³ Jest to iloraz salda przepływów z działalności operacyjnej w stosunku do dochodu z indywidualnego gospodarstwa rolnego.

³⁴ Wskaźnik rentowności kapitału własnego w latach 2005–2009 kształtował się odpowiednio: 13,5; 15,0; 14,8; 12,3 i 11,9%. Stanowił relację dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego do kapitału własnego. Wskaźnik rentowności majątku w latach 2005–2009 kształtował się na poziomie odpowiednio: 11,9; 13,2; 13,3; 10,7 i 10,2%. W liczniku tego wskaźnika przyjęto dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, a w mianowniku – średni stan aktywów ogółem.

³⁵ Wskaźnik obrotu zapasów w latach 2005–2009 kształtował się następująco: 83, 76, 89, 55 i 51 dni. W liczniku tego wskaźnika znajdowały się iloczyn liczby 365 i średniego stanu zapasów bez stada obrotowego, a w mianowniku były przychody ze sprzedaży.

³⁶ Zużycie pośrednie składa się z sumy kosztów bezpośrednich i kosztów ogólnogospodarczych. Natomiast koszt czynników zewnętrznych stanowi sumę kosztów pracy, czynszu dzierżawnego oraz odsetek (Raport indywidualny gospodarstwa rolnego, tabela XIII. Wartość i struktura produkcji –bez naliczonego podatku VAT).

Podsumowanie

W opracowaniu przedstawiono zależność między poziomem wybranych wskaźników z zakresu przepływów pieniężnych a siłą ekonomiczną gospodarstw rolniczych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Gospodarstwa rolnicze w badanym okresie nie wykazywały znacznych problemów ze zdolnością do spłacania zobowiązań ogółem. Gospodarstwa o największej sile ekonomicznej miały najniższy poziom wskaźnika wystarczalności gotówki operacyjnej na spłatę długów ogółem.
2. Gospodarstwa o większej sile ekonomicznej miały mniejszą zdolność do regulowania zobowiązań długoterminowych. Związane było to z działalnością inwestycyjną. Rolnicy, chcąc rozwijać swoje gospodarstwa, dokonywali inwestycji, które zostały sfinansowane długoterminowymi kredytami.
3. Gospodarstwa najsłabsze pod względem siły ekonomicznej w najmniejszym stopniu zabezpieczały obsługę długu. Również w tych gospodarstwach udział amortyzacji w stosunku do salda przepływów z działalności operacyjnej był najwyższy. W miarę wzrostu siły ekonomicznej gospodarstwa rolnicy przeznaczali w większym stopniu amortyzację na odtworzenie majątku.
4. Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw zmniejszała się różnica między poziomem dochodu a wartością salda przepływów z działalności operacyjnej. Zatem dochód był coraz lepszym miernikiem potencjału pieniężnego operacji gospodarstwa o wyższej sile ekonomicznej.

Literatura

- Bieniasz A., Gołaś Z.: *Płynność finansowa gospodarstw rolnych w aspekcie przepływów pieniężnych i strategii zarządzania kapitałem obrotowym*, Akademia Rolnicza w Poznaniu, Poznań 2007.
- Dynus M., Kołosowska B., Prewysz-Kwinto P.: *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, TNOiK, Toruń 2005.
- Gołębiowski G.: *Ocena analityczna rachunku przepływów środków pieniężnych – finansowe aspekty cash flow*, „Biuletyn rachunkowości” 2010, nr 4 (100).
- Goraj L., Mańko S.: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009.
- Goraj L., Olewnik E.: *Systemy monitorowania stanu i działalności gospodarstw rolnych*. „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia” 2011, nr 42.
- Gottlieb M., Lewczyński W.: *Cash flow, sprawozdanie z przepływów gotówki (w praktyce USA i w warunkach polskich)*, Sopot 1993.
- Grzelak K., Karmańska A.: *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum przedsiębiorcy i podatnika” 1996, nr 4.
- Kulawik J.: *Dynamiczny pomiar płynności finansowej*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1993, nr 3.
- Maślanka T.: *Przepływy pieniężne w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw*, C.H. Beck, Warszawa 2008.

- Rutkowski A.: *Analiza rachunku przepływów pieniężnych – część II*, „Controlling i rachunkowość zarządcza w firmie” 2000, nr 1.
- Sierpińska M., Wędzki D.: *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1997.
- Śniezek E.: *Jak czytać cash flow*, FRRwP, Warszawa 1997.
- Turyňa J.: *MSR 7. Rachunek przepływów pieniężnych*, Difin, Warszawa 2008.
- Wasilewski M.: *Wybrane problemy oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Czwarte warsztaty młodych ekonomistów (i nie tylko)*, WSH w Kielcach, Kielce 2010.
- Wędzki D.: *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2006.

*dr hab. Miroslaw Wasilewski prof. nadzw. SGGW
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
mgr Magdalena Forfa
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży*

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono zależność między wybranymi wskaźnikami, obliczonymi na podstawie przepływów pieniężnych, a wielkością ekonomiczną gospodarstw rolniczych. Obiektami badawczymi były indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w systemie PL-FADN w latach 2005–2009. Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej zmniejszała się zdolność do regulowania zobowiązań. Jednakże gospodarstwa rolne w badanym okresie nie wykazywały znacznych problemów w regulowaniu zobowiązań długo- i krótkoterminowych. W miarę wzrostu siły ekonomicznej gospodarstwa w większym stopniu przeznaczały wygenerowaną gotówkę na inwestycje i spłatę zadłużenia.

THE FINANCIAL STANDING OF FARMS FROM A CASH PERSPECTIVE IN RELATION TO ECONOMIC SIZE

Summary

The paper presents the level of selected cash flow ratios in agricultural enterprises in relation to their economic size. The research was conducted for individual farms which were present in the PL FADN system in the years 2005–2009. It was found that along with the increase of the farms' economic size, their ability to settle liabilities decreased. However, the farms had not had significant difficulties in settling short- and long-term liabilities. As their economic strength grew, the farms allocated more cash to investments and the repayment of debt.